

Trudnosti vzrosleniya — Piter, 2008 god – 282 s. 4. Leongard K. Aktsentuirovaniye lichnosti. Per. s nem. - Kiev, 1981 god – 390 s. 5. Lichko A.E. Psihopatii i aktsentuatsii haraktera u podrostkov, L., 1983 – 256 s. 6. Muhina V.S. Vozrastnaya psihologiya: Uchebnik dlya studentov vuzov. – M.: Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 1999. - 456 s. 7. Nемов R.S. Kniga 1. Obschie osnovyi psihologii. — Moskva, 2003 god, – 688 s. 8. <http://www.sexopedia.ru/articles11.shtml>

М.О.Іванова

АКЦЕНТУАЦИИ ХАРАКТЕРА, КАК ФАКТОР ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ ПОДРОСТКОВ

В статье автором на основе изученной литературы рассмотрены виды отклоняющегося поведения, описаны предпосылки девиации в подростковом возрасте, охарактеризованы акцентуации характера как одной из предпосылок формирования девиантного поведения у подростков.

М.О.Іванова

АКЦЕНТУАЦІЯ ХАРАКТЕРУ, ЯК ЧИННИК ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Акцентуації характеру як чинник девіантної поведінки підлітків В статті автором на основі вивченої літератури розглянуті види поведінки, що відхиляється, описані передумови девіації в підлітковому віці, охарактеризована акцентуація характеру як одній з передумов формування девіантної поведінки у підлітків.

М.О.Ivanova

CHARACTER ACCENTUATIONS, AS FACTOR OF DEVIANTNOGO CONDUCT OF TEENAGERS

Accentuation of character as a factor of deviant behavior among adolescents In this paper the author studied on the basis of the literature examined types of deviant behavior, describes the prerequisites for the deviation in adolescence, characterized by accentuation of character as a prerequisite for the formation of deviant behavior in adolescents.

Стаття надійшла до редакції 13.02.2012

УДК 159

*Зам'ятіна М.В.,
М.Харків, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА АГРЕСИВНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Постановка проблеми: За останнє десятиліття у всьому світі відзначається зростання насильницьких дій, пов'язаних з особливою жорстокістю, вандалізмом, знущанням над людьми. Такі соціально небезпечні прояви зазвичай

пов'язані з феноменом агресії та агресивності, що виникають як з внутрішніх (особистісних), так і з зовнішніх (соціальних) чинників, викликають серйозне занепокоєння в суспільстві. На зростання насильства, агресії впливають економічна нестабільність і соціальна напруженість в країні. Повсякденністю стали численні конфлікти, деякі з них перетворюються на фізичне насильство, злочин проти особистості, неповага до іншої людини. Діяльність ЗМІ, реклама, потік друкованої продукції, кінопродукція, заповнені сценами насильства, обману, сексу - «навчають» діяти агресивно.

Актуальність даної теми обумовлена кількома причинами: по-перше, зростаючою увагою до проблеми агресії та агресивності з боку дослідників різних спеціальностей - психологів, соціологів, педагогів, що відбиває соціальні запити українського суспільства, по-друге, важливістю вивчення саме психологічної структури агресивності як властивості особистості, які впливають на своєрідність агресивних проявів, по-третє, вимогами практики консультативної, психокорекційної та психотерапевтичної роботи.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Проблема агресивності досліджується в психології з різних напрямків. Агресія та агресивність розглядаються з позицій психодинамічного, глибинно-психологічного підходу (А. Є. Мелоян, Т. Туз, А. Адлер, З. Фрейд, Е. Фромм, К. Хорні, К. Г. Юнг та ін), бихевиористического підходу (А. Бандура, Дж. Доллард, М. Міллер і ін.), в контексті індивідуально-типологічних особливостей особистості, зокрема, емоційності (І. В. Бринза, І. А. Василенко, І. Г. Кошлань, А. В. Кузнецова, А. Є. Ольшанникова, І. В. Пацявічюс, І. В. Переверзева, Є. П. Саннікова), в процесі розвитку особистості (Н. В. Алікіна, Н. А. Дубинка, Л. М. Семенюк, І. А. Фурманов, К. Бютнер та ін), в рамках проблеми емоційної регуляції поведінки (В. К. Вілюнас, Г. С. Костюк, О. М. Леонтєв, Є. Л. Носенко, А. Я. Чебикін) і ін

Мета статті: розкрити психологічну структуру агресивності студентів ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Слово агресія від латинського «*agresi*» означає «нападати». Воно здавна існує в європейських мовах, проте значення йому надавалося не завжди однакове. До початку 19 століття агресією вважалося будь-яке активне поведінка як доброзичливе, так і вороже. Пізніше значення цього слова змінилося і стало більш вузьким [6, 116 с.].

Багато хто з психологів вважають агресію вродженою невід'ємною характеристикою поведінки в живому світі, пов'язаних з боротьбою за виживання [9, 734 с.].

Зокрема, в етології (науці про поведінку) вважається, що агресія - це енергія, з якою вид прагне до виживання [4, 330 с.].

Агресивність - це стійка риса особистості, яка проявляється в готовності до агресивної поведінки. Її рівні визначаються як наслідок в процесі соціалізації, так і орієнтацією на культурно-соціальні норми, найважливіші з яких - це норми соціальної відповідальності і норми відплати за акти агресії.

Агресивність - одна з вроджених установок, що корениться в садистичної фазі лібідо. Виражається в прагненні до наступальних дій, спрямованих на нанесення шкоди або знищення об'єкта наступу [7].

В. Клайн вважає, що в агресивності є і «певні здорові риси», які можуть виявитися корисними для суспільного життя. Це-наполегливість, ініціатива, завзятість. У досягненні мети прагнення до перемоги, подолання перешкод. Ці якості властиві лідерам і переможцям [6].

Р. С. Хоманс вважає, що агресію може викликати ситуація, пов'язана з прагненням до справедливості.

Реан А.А., Бютнер К. та інші розглядають деякі випадки агресивного прояву як адаптивне властивість, пов'язане з позбавленням від фрустрації і тривоги. Стан фрустрації - психічний стан, що характеризується наявністю стимульованої потреби, що не знайшла свого задоволення. Цей стан супроводжується різними негативними переживаннями: роздратуванням, відчаєм. Агресію можна розглядати як біологічно доцільну форму поведінки, яка сприяє виживанню й адаптації. З іншого боку, агресія розцінюється як зло, як поведінка, що суперечить позитивній сутності людей.

Зазвичай під агресією розуміють дію або тільки наміри дії, що мають за мету заподіяння шкоди іншій людині. Це, звичайно, вузьке трактування агресії і агресивності як властивості особистості, в якій робиться акцент на наявність руйнівних тенденцій. Адже людина не може у своєму житті що-небудь створювати, не маючи здатності до усунення та руйнування перешкод, що заважають задоволенню його потреб.

Агресія в людському суспільстві має специфічні функції. По-перше, вона виступає засобом досягнення якої-небудь значущої мети. По-друге, часто агресія є способом заміщення заблокованої потреби і перемикання діяльності. По-третє, агресія використовується деякими людьми як спосіб задоволення потреби в самоствердженні і як захисну поведінку.

На розвиток агресії впливають два основні фактори: зразок відносин і поведінки батьків; характер підкріплення агресивної поведінки з боку оточуючих.

Поняття агресії однозначно визначити проблематично. Л. Берковіц звернув увагу на те, що одна з головних проблем у визначенні агресії полягає в тому, що цей термін має на увазі велику різноманітність дій [10,154 с.].

Отже, «агресія - це мотивована деструктивна поведінка, що суперечить нормам співіснування людей у суспільстві, що завдає шкоду об'єктам (живим і неживим), приносить фізичний збиток людям або викликає у них психологічний дискомфорт (негативні переживання, стан напруженості, страху і пригніченості)» [8, 666 с.].

Факт агресивної поведінки - це завжди цілісний акт, вимагає прояви цілісності на рівні всього людини. Природа агресивних форм поведінки полягає не

в окремих психологічних утвореннях, якостях або властивостях, а в рамках єдиної структурно організованої системи людини.

Серед психологічних особливостей, що провокують агресивну поведінку, зазвичай виділяють недостатній розвиток інтелекту та комунікативних навичок, знижений рівень довільності, знижену самооцінку, порушення у стосунках з однолітками [13].

Чинники, що викликають порушення поведінки.

1. Психологічне коріння негативних поведінкових проявів:

- необхідність самореалізації і самоствердження (для деяких людей, що не володіють великими комунікативними та інтелектуальними здібностями, бійка і фізичне насильство виявляються найбільш прийнятними способами самоствердження, завойовування авторитету);

- необхідність захистити себе;

- необхідність психологічної розрядки, задоволення заблокованої потреби;

- досягнення будь-якої значущої мети, яка не може бути досягнута іншим шляхом.

2. Фактори криміногенного характеру (загальне соціальне неблагополуччя).

3. Психофізіологічні фактори:

- особливості нервової системи;

- особливості типу темпераменту;

- особливості психологічного стану;

- Особливості соматичного стану.

4. Фактори психологічного ризику [12].

5. Ситуативні фактори

- оцінка іншими людьми. Присутність інших людей вже саме по собі може або посилювати, або гальмувати агресію. Тут важливу роль відіграє оцінка ступеня агресивності спостерігача;

- бажання відплати. Часто агресія виникає як відповідна реакція на неприйнятну поведінку оточуючих, тобто як акт відплати за щось

- сприйняття поведінкових форм, що відхиляються від норми;

- вплив ЗМІ: посилення негативної поведінкової мотивації [5].

Виділення груп чинників призводить до порушення поведінки, дозволяє не тільки грамотно і професійно проводити психологічне вивчення даних феноменів, а й планувати психологічний вплив, можливе для застосування в кожній конкретній ситуації [12].

На основі аналізу науково-психологічної літератури [2, 7] виділено наступні компоненти агресивності:

- емоційний (стійкість емоційного переживання гніву, дратівливості, злості, люті);

- когнітивний (схильність до агресивних думок, настанов, мстивих планів і фантазій, інтерпретація поведінки інших людей як ворожої);

- поведінковий (готовність до здійснення агресивних дій, спрямованих на досягнення мети);

- спонукальний (наявність потреби в переживанні, обдумуванні й здійсненні агресивних дій, спонукання до вербальної, фізичної, непрямой агресії);

- контрольно-регулюючий (спрямування активності особистості на контроль над своїми агресивними емоціями, думками, настановами та реакціями).

Різні науковці відзначають, що деякі характеристики агресивності пов'язані з проявами емпатії, тривожності, лідерськими якостями особистості, авторитарністю, локалізацією контролю за екстернальним типом та іншими властивостями темпераменту й характеру [1, 11].

Ключові моменти системного аналізу емоційності, яка була предметом вивчення психологічної школи В.Д.Небиліцина, А.Є.Ольшаннікової, представлені в працях О.П.Саннікової, та комплексні дослідження емоційності в контексті властивостей особистості показали, що емоційність певною мірою може впливати на агресивність і її прояви. Результати теоретико-емпіричних досліджень емоційності та її ролі в регуляції й детермінації поведінки і діяльності особистості є підґрунтям для розгляду її як одного з чинників агресивності [11].

Все вищевказане дало підґрунтя для проведення експериментального дослідження психологічної структури агресивності. Вибірка: 60 осіб - студенти, м -23, -37 ж. Середній вік - 20 років.

Методи дослідження: діагностика стану агресії (опитувальник Басса-Дарке); тест комунікативної толерантності В. В. Бойко; методика дослідження самооцінки особистості С.А. Будассі; тест на асертивність; шкала самооцінки рівня тривожності (Ч. Д. Спілберга, Ю. Л. Ханіна); тест самоактуалізації (САТ) (Е. Шостром, адаптація Ю. Є. Алешиной, Л. Я. Гозман, М. У . Загіка і М. В. Кроз); факторний аналіз.

Згідно результатам дослідження було виявлено п'ять основних, найбільш вагомих компонентів психологічної структури агресивності студентів. Це:

1. досягнення самоактуалізації - студенти схильні до активних дій для досягнення поставленої мети, вони легко йдуть на контакт з оточуючими, вміють правильно розпоряджатися своїм часом, зацікавлені в отриманні нових знань, умінь та навичок, здібні до створення чогось нового, легко пристосовуються до ситуації, приймають існуючі норми та правила суспільства.

2. злість та недовіра - досліджувані схильні проявляти негативні емоції до себе самих та до оточуючих. Вони недовірливі, заздрісні, в діях інших людей бачать загрозу для себе.

3. нестабільний емоційний стан - студенти занадто приділяють увагу здатності самостійно регулювати свою поведінку та відповідати за неї, вони незалежні від зовнішніх оцінок та впливів.

4. агресія - студенти невірніважені, не вміють контролювати та стримувати свої емоції, неадекватно сприймають критику в свою адресу, схильні застосовувати фізичну силу при конфлікті, мають низький рівень самоконтролю.

5. невдоволення - досліджувані схильні проявляти незадоволення з приводу різноманітних питань, вони слабо контролюють емоції, їх здатність самостійно регулювати свою поведінку дуже низька і часто виливається в агресивність.

Таким чином, згідно результатів проведеного факторного аналізу, ми бачимо, що психологічна структура агресивності студентів залежить від багатьох факторів, вони всі взаємопов'язані й активно впливають один на одного. Особливості прояву студентами агресії є результатом процесу виховання та соціалізації особистості.

Висновки. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновки, що агресивна поведінка людей стане зрозуміліше, якщо розібратися в сутності феномену людської агресії.

Інтерес до цієї проблеми має загальний характер. До феномену агресії людство виявило інтерес вже здавна, і в наш час вона є предметом найактивніших науково-практичних досліджень. У цій на сьогоднішній момент області все ще залишається безліч невирішених проблем.

Визначаючись в своєму дослідженні з поняттям агресії, ми розглядаємо її як умисне заподіяння шкоди іншим особам (або собі). Спираючись на наукові висновки необхідно зауважити, що агресію треба розглядати як комплексне явище. Дослідники вважають, що агресивність може бути оцінена як негативно (якщо мова йде про вороже ставлення і бажання завдати шкоди, збиток), так і позитивно, якщо вона розглядається як вияв ініціативи і спрямована на вирішення якої-небудь проблеми.

Результати проведеного дослідження свідчать про те, що у кожній людини в меншій або більшій мірі присутня агресивність та ворожість. У когось вона має оборонні, доброякісні форми, у когось, можливо, вже перейшла і в деструктивну, злоякісну область. Питання лише в тому, чи здатні вони правильно реагувати на проблемні ситуації, адекватно діяти в них, не приносячи при цьому шкоду оточуючим. Тому, на наш погляд, всім людям необхідно оволодівати знаннями про природу агресивності, щоб вміти контролювати емоції та з гідністю проживати різноманітні життєві ситуації.

Список літератури: 1. Бажин Е.Ф., Голынкина Е.А., Эткінд А.М. Метод исследования уровня субъективного контроля / Бажин Е.Ф., Голынкина Е.А., Эткінд А.М. // Психол. журн. – 1984. – № 3. – С.152-162. 2. Берковиц Л. Агрес-

сія: причини, наслідки та контроль. / Берковиц Л. – Спб: Прайм – Еврознак, Нева; М.: Олма-пресс, 2002. -510с. 3. Бовть О.Б. Організація корекційної роботи з агресивними дітьми/ Оксана Бовть// Почат. шк.– 1997.– № 7.– С. 25–32. 4. Бэрон Р. Агрессия: Учебное пособие для студентов и аспирантов психологического факультета, а также слушателей курсов психологических дисциплин на гуманитарных факультетах вузов РФ / Бэрон Р. - СПб: Питер, 1997.- 330 с. 5. Журавлев Д. Подростковая агрессивность - психологическая закономерность или социальный феномен? / Журавлев Д. // Народное образование. – 2003.- № 2. - с.185-192. 6. Ковальчук А.В., Рукавишникова Н.Г., Журавлев Д.Н. Педагогическая коррекция агрессивного поведения подростков / Ковальчук А.В., Рукавишникова Н.Г., Журавлев Д.Н. - Ярославль, 2004.-116 с. 7. Мерлин В. С. Очерк теории темперамента. / Мерлин В. С. - М., 1964, с. 3—18. 8. Мещеряков Б.Г., Зинченко В.П.. Большой психологический словарь / СПб: Прайм- Еврознак, 2003.-666 с. 9. Налчаджян А.А. Агрессивность человека / Налчаджян А.А. - СПб: Питер, 2007.- 734 с. 10. Немов Р.С. Психология: учебник для высших учебных заведений непсихологического профиля / Немов Р.С. - М.: Высшее образование, 2007.-154 с. 11. Симонов П.В. Что такое эмоция? / П.В. Симонов. – М.: Наука, 1966. – 95с. 12. Сенько Т.В. Истоки агрессивного поведения детей / Сенько Т.В. - Минск: издательство «Минск». - 2002. - 187 с. 13. Смирнова Е. Агрессивные дети / Смирнова Е // Дошкольное воспитание. -2003. № 4. - с. 62-67.

Bibliography (transliterated): 1. Bazhin E.F., Golyunkina E.A., Jetkind A.M. Metod issledovaniya urovnja sub#ektivnogo kontrolja / Bazhin E.F., Golyunkina E.A., Jetkind A.M. // Psihol. zhurn. – 1984. – № 3. – S.152-162. 2. Berkovic L. Agresija: prichini, naslidki ta kontrol'. / Berkovic L. – Spb: Prajm – Evroznak, Neva; M.: Olma-press, 2002. -510s. 3. Bovt' O.B. Organizacija korekcijnoj roboti z agresivnimi dit'mi/ Oksana Bovt'// Pochat. shk.– 1997.– № 7.– S. 25–32. 4. Bjeron R. Agressija: Uchebnoe posobie dlja studentov i aspirantov psihologicheskogo fakul'teta, a takzhe slushatelej kursov psihologicheskikh disciplin na gumanitarnyh fakul'tetah vuzov RF / Bjeron R. - SPb: Piter, 1997.- 330 s. 5. Zhuravlev D. Podrostkovaja agressivnost' - psihologicheskaja zakonornost' ili social'nyj fenomen? / Zhuravlev D. // Narodnoe obrazovanie. – 2003.- № 2. - s.185-192. 6. Koval'chuk A.V., Rukavishnikova N.G., Zhuravlev D.N. Pedagogicheskaja korekcija agressivnogo povedenija podrostkov / Koval'chuk A.V., Rukavishnikova N.G., Zhuravlev D.N. - Jaroslavl', 2004.-116 s. 7. Merlin V. S. Oчерk teorii temperamenta. / Merlin V. S. - M., 1964, s. 3—18. 8. Mewerjakov B.G., Zinchenko V.P.. Bol'shoj psihologicheskij slovar' / SPb: Prajm- Evroznak, 2003.-666 s. 9. Nalchadzhan A.A. Agressivnost' cheloveka / Nalchadzhan A.A. - SPb: Piter, 2007.- 734 s. 10. Nemov R.S. Psihologija: uchebnik dlja vysshih uchebnyh zavedenij nepsihologicheskogo profilja / Nemov R.S. - M.: Vyssee obrazovanie, 2007.-154 s. 11. Simonov P.V. Chto takoe jemocija? / P.V. Simonov. – M.: Nauka, 1966. – 95s. 12. Sen'ko T.V. Istoki agressivnogo povedenija

detej / Sen'ko T.V. - Minsk: izdatel'stvo «Minsk». - 2002. - 187 s. 13. Smirnova E. Agressivnye deti / Smirnova E // Doshkol'noe vospitanie. -2003. № 4. - s. 62-67.

М.В. Замятина

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ СТРУКТУРА АГРЕССИВНОСТИ СТУДЕНТОВ ВУЗа

В данной статье рассмотрены различные подходы к понятию "агрессия". Выявлены основные компоненты психологической структуры агрессивности. Представлены результаты экспериментального исследования психологической структуры агрессивности студентов высшего учебного заведения. Сделаны практические выводы о необходимости изучения всех особенностей агрессивности личности.

М.В. Замятина

**ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА АГРЕСИВНОСТІ СТУДЕНТІВ
ВНЗ**

У даній статті розглянуто різні підходи до поняття "агресія". Виявлено основні компоненти психологічної структури агресивності. Представлені результати експериментального дослідження психологічної структури агресивності студентів вищого навчального закладу. Зроблені практичні висновки про необхідність вивчення всіх особливостей агресивності особистості.

M. Zamyatina

**THE PSYCHOLOGICAL STRUCTURE OF AGGRESSIVENESS
STUDENTS UNIVERSITY**

This article discusses different approaches to the concept of "aggression." The main components of the psychological structure of aggressiveness. Experimental results on the psychological structure of aggressive students in higher educational institutions. To draw practical conclusions on the need to study all the particularly aggressive personality.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2012

УДК 159

*Бондаренко В.В.,
м. Харків, Україна*

ПРОБЛЕМА ЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНЬСЬКОЇ МОЛОДІ

У сучасній Україні проблема етнотолерантності стає все більш актуальною. У зв'язку з великою кількістю іноземних громадян, що прибувають в Україну в пошуках роботи або для навчання в університетах, гостро стає пи-